

Такризи

муқарризи расмӣ, номзади илмҳои фалсафа, дотсент Ҳайтов Фирдавс Қаюмович ба диссертатсияи Шоев Нейматҷон Султонович дар мавзӯи « Масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ. Душанбе, 2022. – 170 саҳифа.

Дар шароити имрӯзаи пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи маргиналият аҳамияти илмӣ пайдо намуда, ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ-фарҳангӣ рӯ ба афзоиш дошта, ба яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ табдил ёфтааст. Омӯзиши масъалаи мазкур исбот месозад, ки маргиналият мушкилоти теъдоди муайяни мардуми тоҷик набуда, балки он хоси тамоми халқу миллат мебошад. Аз ин ҷиҳат таҳлилу баррасии масъалаи мазкур ва роҳҳои ҳаллу фасли мушкилоти дар ин самт мавҷуд буда, аҳамияти муҳими илмӣ пайдо намудааст.

Диссертатсияи Шоев Нейматҷон Султонович дар мавзӯи « Масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ, аҳамияти назариявӣ амалӣ дошта дар ҳалли масъалаҳои дар ин самт мавҷуд буда мусоидат намуда, дорои навгониҳои илмӣ мебошад.

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқшаванда дар он зоҳир мешавад, ки масъалаи маргиналият имрӯз дар қатори дигар кишварҳои олам, барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ба яке аз масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ табдил ёфта, мушкилоте, ки дар ин самт вучуд дорад, дар ҳаёти имрузаи мо дида мешаванд. Лозим ба ёдоварист, ки раванди мазкур ҳанӯз аз замонҳои қадим дар зери таъсири омилҳои гуногун аз қабилӣ муҳочират дида шуда, ба ҳаёти иҷтимоӣ - фарҳангии кишварҳо таъсири муайян расонидааст. Бинобар ин, таҳлилу баррасии масъалаи маргиналият,

роҳҳои ҳаллу фасли он ва мушкилоти дар ин самт вучуд дошта дар шароити имрузаи ҷомеаи тоҷикистонӣ саривақтӣ буда, аҳамияти муҳими тадқиқотӣ пайдо намудааст.

Бояд гуфт, ки сарфи назар аз дараҷаи муҳиммияташ, таҳлилу таҳқиқи масъалаи мазкур аз ҷониби олимони ватанӣ ва институтҳои илмию тадқиқотии ҷумҳурӣ дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда нашудааст. Аз ин рӯ, омӯзишу баррасии паҳлуҳои мухталифи он, яъне иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, ҳуқуқӣ ва ғайра мавриди таҳқиқи мутахассисон қарор гиранд ва натиҷаи тадқиқот дастраси ҳамагон гарданд ва мардум оид ба ин масъалаи маълумоти амиқ пайдо намоянд. Аз омӯзиши диссертатсияи Шоев Н.С. маълум мегардад, ки муаллиф маҳз ба хотири баррасӣ намудани камбудииҳои дар ин самт мавҷуд бударо мавриди баррасии илмӣ қарор дода, таҳлили масъалаи маргиналият, пешбиниҳо ва дар асоси он таҳия намудани тавсияҳо вобаста ба танзими ин масъаларо нишон додааст.

Рисолаи тақризшаванда нишондиҳандаи он аст, ки муҳаққиқ барои ҳалли масоили дар пеш гузоштаи худ саъю талошҳои зиёд намуда, натиҷаҳои тадқиқотҳои сотсиологӣ, асарҳо, суҳанрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, китобҳо, монография, брошюраю мақолаҳо, сарчашмаҳои электрониро ҷиддан мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор додааст. Вазифаҳо, ҳадафҳои тадқиқот ва нуктаҳои асосие, ки муҳаққиқ онҳоро барои ҳимоя пешниҳод намудааст возеҳ, равшан ва мушаххас мебошанд.

Ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот омӯзиши масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ ва муайян намудани норасоӣҳо ва пешниҳоди роҳҳои идоранамоии он мебошад. Муаллиф барои ноил гаштан ба чунин ҳадаф ҳалли якчанд масъалаҳоро ба миён гузоштааст, ки чунинанд: **шарҳу асоснокномаии методологию назариявии равишҳои фалсафӣ ва сотсиологии омӯзиши маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ; муайян**

намудани хусусиятҳо, сохтор, таснифот ва нишондиҳандаҳои маргиналият дар шароити дигаргуниҳои ҷомеаи муосир; **ошкор** намудани хусусиятҳои хос ва шаклҳои зоҳиршавии маргиналият дар раванди шаҳришавӣ; **таҳлилу** баррасии сабабҳо ва омилҳои пайдоиш ва паҳншавии зухуроти маргиналият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон; **нишон** додани оқибатҳои иҷтимоӣ ва ҷанбаҳои мусбату манфии зухуроти маргиналият дар Тоҷикистон.

Навгони илмӣ дар диссертатсия пеш аз ҳама, аз он иборат аст, ки дар он ошкорсозии асосҳои назариявӣ-методологии зухуроти маргиналият бо назардошти омилҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва иқтисодӣ ҳамчун мавзӯи таҳқиқоти махсуси илмӣ баррасӣ гардида, мавриди таҳлили илмӣ ҳамаҷониба қарор дода шудааст.

Аз навгониҳои таҳқиқот, ки муаллиф пешниҳод кардааст махсусан нуқтаҳои зерин диққатҷалбкунандаанд:

- хусусиятҳои зухуроти маргиналият, сохтор, таснифот ва аломатҳои он вобаста ба ҳолати имрӯзаи сохтори иҷтимоии ҷомеаи Тоҷикистон ва ҷомеаи дигаргуншаванда аз ҷиҳати илмӣ таҳлилу баррасӣ гардидааст;
- хусусиятҳои хос ва шаклҳои зоҳиршавии зухуроти маргиналият дар раванди рӯзафзуни шаҳришавии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор гирифт. Дар рафти таҳқиқот муайян гардид, ки як омили ташаккули раванди маргиналшавии аҳоли раванди шаҳришавӣ ба ҳисоб меравад;
- сабабҳо, омилҳо ва шароитҳои ташаккулёбии маргиналшавии аҳоли, аз ҷумла гурӯҳҳои ҷавонон муайян карда шуд. Маълум карда шуд, ки омилҳои асосии шиддат гирифтани раванди маргиналшавии аҳоли дар Тоҷикистон, пеш аз ҳама раванди муҳочирати меҳнатӣ, шаҳришавӣ, бекорӣ, ҷойивазкунии иҷтимоии амудии болораванда ва поёнраванда, пешрафти технологияи коммуникатсионӣ, раванди

чаҳонишавӣ, афзудани нобаробариҳои иҷтимоӣ ва ғайраҳо мебошанд;

- муайян гардид, ки маргиналшавии сартосарии аҳоли боиси афзоиши фаъолияти сусти иҷтимоӣ, худбаҳодиҳии паст, маъюсӣ ва ноумедӣ, паст гардидани ҳисси ватандӯстӣ, ҳувияти миллӣ ва авҷ гирифтани рӯҳияи экстремистию ифротгароӣ мегардад;
- механизмҳо ва стратегияҳои танзимнамоӣ ва паст намудани таъсири манфии маргиналшавии аҳоли ба сохтори иҷтимоии ҷомеа баррасӣ гардида, дар шакли тавсияҳо пешниҳод карда шуданд.

Нуктаҳои асосие, ки ба ҳимоя бароварда шудааст, мазмуни илмӣ дошта, дар он муаллиф масъалаҳои маргиналшавии аҳоли ба давраи гузариш ва тағйирёбии сохтори иҷтимоии ҷомеаи Тоҷикистон алоқамандӣ доштаре дар шаклҳои гуногун, мисли маргиналияти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ, ҳуқуқӣ, динӣ, касбӣ, гендерӣ ва ғайраҳо муайян намудааст. Муаллиф қайд мекунад, ки дар Тоҷикистон ба гурӯҳҳои маргинали, асосан фардҳои шомил мегарданд, ки ба вазъияти тағйирёбанда мутобиқ шуда наметавонанд, мисли муҳочирони меҳнатӣ, аксарияти табақаи зиёиёни тариқи бучавӣ фаъолияткунанда ва дигар шахсоне, ки мақоми иҷтимоӣ ва ҷойи кори худро аз даст додаанд.

Яке аз рукҳои асосии диссертатсия асосҳои назариявӣ-методологии он ба ҳисоб меравад. Муаллиф дар диссертатсия бо мақсади амалӣ гардонидани ҳадафҳои пешбинишуда усулҳои гуногуни таҳқиқотро мавриди истифода қарор додааст. Аз ҷумла: методҳои умумиилмӣ ва махсуси диалектикӣ, таҳлили мантиқию муқоисавӣ, шарҳдиҳӣ ва умумиятдиҳӣ.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқи диссертатсия дар он зоҳир мешавад, ки хулоса ва пешниҳодҳои тадқиқот барои омӯзиш ва баррасии минбаъдаи зухуроти маргиналият ҳамчун замина хизмат кунанд, хулосаҳо ва тавсияҳо ҳангоми кор карда баромадани сиёсати иҷтимоии

давлатӣ оид ба ҳалли масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа, муайян намудани гурӯҳҳои маргинали дар Тоҷикистон, пешгирии маргиналшавии аҳоли, танзими масъалаҳои иҷтимоии муҳочирони меҳнатӣ, ҳифзи иҷтимоии шахсони маргинал ва таҳқиқи минбаъдаи зухуроти маргиналият истифода бурдан имконпазир мебошад. Натиҷаҳои тадқиқот ҳамчун маводи иловагӣ ҳангоми таълими курсҳои “Тағйиротҳои иҷтимоӣ”, “Сотсиологияи оила”, “Глобализатсияи иҷтимоӣ”, “Сотсиологияи шахс” ва «Сотсиологияи қачрафторӣ» васеъ истифода бурдан мумкин аст.

Саҳми шахсии довталаб аз он иборат аст, ки нуқтаҳои асосии диссертатсия дар якҷанд конференсияҳои илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ маъруза гардида, рӯи ҷоп омадаанд

Сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, 6 зербоб, хулоса, тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Матни рисолаи номзадӣ фарогири 7 расм буда, ҳаҷми умумии диссертатсия 170 саҳифаро дар бар мегирад.

Боби якуми диссертатсия “**Асосҳои назариявӣ-методологии омӯзиши масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоии ҷомеаи муосир**” номгузорӣ шуда, муаллиф дар он масъалаҳои назариявӣ ва методологии зухуроти маргиналиятро мавриди омӯзиш ва баррасии илмӣ қарор додааст.

Диссертант дар зерфасли якуми боби аввал “**Тавсифи таҳаввулоти мафҳуми “маргиналият” ва назарияҳои он дар сотсиология**” –ро баррасӣ намуда, қайд менамояд, ки маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва психологӣ ба масъалаи муҳими ҷомеаҳои муосир табдил ёфта ба сохтори иҷтимоии ҷомеа ботадрич таъсир мерасонад. Қайд мегардад, ки маргиналият дар сатҳи кофӣ иштирок накардан ва ё комилан дур рафтани аз институтҳои иҷтимоӣ (институти иқтисодиёт, сиёсат, оила, дин ва ғайраҳо) мебошад, ки ин ҳолат аз меъёрҳои иҷтимоӣ берун баромадан аст.

Зерфасли дуҷум “**Маргиналият ҳамчун хусусият ва нишондиҳандаи ҷомеаи тағйирёбанди муосир**” ном дошта, хусусияти асосии маргиналият дар раванди тағйирёбии ҷомеаҳо таҳлил гардидааст. Муаллиф дар ин зерфасл сабаби ба маргиналият гирифтор шудани одамонро маҳз тағйиротҳои кулӣ ва давраи гузариши ҷомеа медонад.

Диссертант қайд менамояд, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ пас аз барҳам хӯрдани давлати Шӯравӣ маҳз ҳамин ҳолат рӯй дод. Зери таъсири тағйироти сиёсӣ-иқтисодӣ ва иҷтимоӣ низоми арзишҳои иҷтимоӣ тағйир ёфта, гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ идеологияи ҳукмрони қаблро шикаст, ки дар натиҷа меъёрҳои арзишӣ низ дигаргун гаштанд.

Зерфасли сеюм “**Хусусиятҳои зухуроти маргиналият дар раванди шаҳришавӣ ва муҳити шаҳрӣ**” ном дошта, қайд карда мешавад, ки маргиналшавии аҳоли ба раванди шаҳришавӣ алоқамандии зич дошта, дар муҳити шаҳрӣ қисми зиёди маргиналҳо аз ҳисоби муҳочирони деҳот мебошанд. Шумораи зиёди муҳочирони деҳот барои зиндагии беҳтар ба шаҳр меоянд, қору таҳсил мекунанд, оила барпо мекунанд ва соҳиби манзили зист гашта, муқими шаҳр мегарданд, аммо ба маданияти шаҳр пурра мутобиқ шуда наметавонанд. Дар баробари ин шахс дар муҳити мураккаби шаҳрӣ аз имконият ва қобилияту малакаҳои шахсии худ истифода бурда, вазъи иқтисодӣ ва мақоми иҷтимоии худро тағйир медихад. Аммо муҳити шаҳрӣ на танҳо барои пешрафти шахс мусоидат менамояд, балки боиси бегонашавӣ ва маргиналшавии шахс низ мегардад.

Боби дуҷуми рисола “Таҳлили масъалаи маргиналият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон” номгузорӣ шудааст. Зерфасли аввали боби дуҷум “**Омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва фарҳангии пайдоиш ва паҳншавии зухуроти маргиналият дар ҷомеаи муосир**” ном дошта, қайд карда мешавад, ки айни замон дар Тоҷикистон маргиналшавии аҳоли дар ҳолати афзоиш буда, ба сохтори иҷтимоии ҷомеа таъсири манфии худро мерасонад. Ба пайдоиш ва паҳншавии зухуроти маргиналият дар

Тоҷикистон низ як қатор омилҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва ҳуқуқию фарҳангӣ мусоидат менамоянд. Муҳочирати меҳнатӣ, тақсимои ҷамъиятии меҳнат, бекорӣ, раванди ҷойивазкунии иҷтимоӣ, шаҳришавӣ, ҷаҳонишавӣ, азнавсозӣ, нобаробариҳои иҷтимоӣ, таъсири ВАО, интернет ва шабакаҳои иҷтимоӣ омилҳои асосии пайдоиш ва афзоиши гурӯҳҳои маргинали дар Тоҷикистон гаштаанд.

Зерфасли дуҷуми боби дуҷуми рисола **“Баҳодиҳии оқибатҳои иҷтимоии маргиналшавии аҳоли ва таъсири он ба ҳаёти иҷтимоӣ дар Тоҷикистон”** ном дошта, муаллиф дар ин зерфасл нуқтаи назари муҳаққиқони соҳаи маргиналиятро баррасӣ намуда, қайд мекунад, ки шакли хатарноки рафтори гурӯҳи маргиналҳо исёну ошӯб бардоштан ба сохтори мавҷудаи ҷамъиятию сиёсӣ ва кӯшиши сарнагун кардани он мебошад.

Зерфасли сеҷуми боби сеҷум **“Роҳҳои пешгирӣ ва бартараф намудани зуҳуроти маргиналият дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон”** ном дошта, қайд карда мешавад, ки дар Тоҷикистон мавҷуд набудани методикаи замонавӣ ва омории пурраю саҳеҳ барои гузаронидани таҳлили мунтазами вазъи маргиналҳо мушкилоти зиёдеро пеш меорад ва имкон намедихад, ки сатҳи зиндагӣ ва шароити зисти маргиналҳо таҳти омӯзиш қарор гирад ва раванди имконпазири рушди иҷтимоӣ ва иқтисодии барои дурнамои наздик ва дур пешбинӣ карда шавад. Дар ҳамин замина қайд карда мешавад, ки барои пешгирӣ ва бартараф намудани натиҷаҳои хатарноки зуҳуроти маргиналият, яъне танзимномаӣ ва назоратномаии раванди маргиналият на танҳо кӯшишҳои шахсӣ ва амалҳои мутобиқшавии шахси маргинал лозим аст, балки аз тарафи давлат бояд сиёсати иҷтимоии дигаргуншаванда ва фаъол ба роҳ монда шавад.

Тамоми бобҳои зербобҳои рисола аз он шаҳодат медиҳанд, ки муаллифи он дар давраи ҷамъоварӣ ва таҳқиқи мавзӯи илмӣ таҷрибаи хуби корӣ касб намуда, бо услуби таҳқиқ, коркард ва таҳлили маводу

сарчашмаҳо аз назари танқидӣ таҷрибаи кофӣ андӯхтааст. Иқтибосҳои зиёд, муқоисаву таҳлили назарияҳо ва тадқиқотҳои сотсиологӣ аз он шаҳодат медиҳанд, ки муҳаққиқ мавзӯи илмии худро аз мавқеи илмӣ ва масолеҳи миллӣ омода намудааст.

Дар хотимаи рисола натиҷаву хулосаҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда оварда шудааст, ки қобили дастгирӣ мебошад. Мазмуну муҳтавои рисолаи мазкур бо фишурдаи (афтореферати) он ҳамроҳ аст. **Дар маҷмӯъ ба диссертатсияи Шоев Неъматҷон Султонович баҳои мусбӣ** дода, ҳамин нуқтаро ёдовар мешавем, ки он аз камбудихо, нуқтаҳои баҳсталаб ва нуқсонҳои алоҳида ҳолӣ намебошад, ки мушаххасан аз нуқтаҳои зерин иборатанд:

1. Дар муҳраи диссертатсия бештар дар бораи муҳимияти омӯзиши масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ суҳанронд, на дар бораи шарҳи мафҳуми маргиналият, таърихи пайдоиши он ва дараҷаи омӯзиши он аз тарафи муҳаққиқони тоҷик.
2. Қисмати асосҳои назариявӣ ва методолгии таҳқиқот аслан як маъно дошта, баъзе духурагиҳои илмӣ, аз қабилҳои гуногун истифода бурдани калимаҳои равиш ва метод, ки аслан як мано доранд ба назар расида, асосҳои назариявӣ тадқиқот пурра муайян карда нашудааст.
3. Дар бештари матни диссертатсия муаллиф қайд мекунад, ки маргиналшавии ҷавонон зиёд ба мушоҳида мерасад, аммо доир ба ҷавонон ягон таҳлили амиқ ё зербоби алоҳида дида намешавад. Хуб мешуд агар доир ба ин масъала таҳлилҳои алоҳида гузаронида мешуд. Ҳамагон хуб медонанд, ки 70% муҳочирони тоҷикро муҳочирони деҳотӣ ташкил медиҳанд, зеро ки диссертант қайд мекунад, ки яке аз омилҳои асосии маргиналият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин муҳочирати меҳнатӣ мебошад.
4. Дар диссертатсия ва автореферат ғалатҳои имлоӣ ва техникаӣ ба назар мерасанд.

Камбудихои номбурда арзиши илмии рисолаҳо кам намекунад ва диссертатсияи **Шоев Нейматҷон Султонович дар мавзӯи «Масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон»** кори илмӣ-таҳқиқотии ба анҷомрасида аст. Рисола ба талаботҳои, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мебошад.

**Мудири кафедраи ҷомеашиносии
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва
соҳибқорӣ Тоҷикистон, номзади
илмҳои фалсафа., дотсент**

Ф.Қ. Ҳайтов

**Имзои номзади илмҳои фалсафа.,
дотсент Ф.Қ.Ҳайтовро тасдиқ менамоем:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва
соҳибқорӣ Тоҷикистон**

Ш.Н. Чӯраев

**Суроға: 734055, ш. Душанбе.
Ҳиёбони Борбад 48/5.
Телефон: (+992 37) 234-88-02**

23.08.2022